

УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО БУДІВНИЦТВА У 1917-1920 РОКАХ

Аналізуються праці українських істориків 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. про заснування і діяльність українських університетів – осередків і рушіїв національного відродження в добу Української революції 1917-1920 рр.

Ключові слова: українські історики, дослідження, українські університети.

Вивчення процесу становлення і функціонування українських університетів у 1917-1920 рр. має важливе практичне значення в умовах реформування сучасної української вищої школи. Нагромаджений тоді досвід може стати в пригоді у наші дні, посприяти успішному вирішенню низки організаційних, кадрових, методичних, матеріально-технічних та інших питань. Словом, потрібно глибше досліджувати проблему і отримати науково обґрунтовані висновки і пропозиції.

Важливим завданням українських істориків на початку 90-х рр. ХХ ст. стало переосмислення минулого на засадах об'єктивності, історизму, деідеологізації. Цьому сприяв новий характер державної організації нашої країни. Вже 24 серпня 1991 р. в акті проголошення незалежності України зафіксована тяглість українського державотворення, відродження зв'язку з попередніми формами української державності [1, с.218]. Цей один із найбільш сутнісних і базових принципів взяли на озброєння дослідники, які виявляли великий інтерес, зокрема, до Української революції 1917-1921 рр. Очолили нелегкий і відповідальний процес переосмислення проблематики на основі раніш недоступної джерельно-архівної бази вчені Інституту історії України НАН України. Як влучно наголошували О.С. Рубльов і О.В. Юркова, «відмова від прикметної для радянських часів офіційної історії, яка виявилася наскрізь фальсифікованою, створила умови для докорінної ревізії історичного процесу» [2, с.31].

Піонерами у творенні нових наукових праць, присвячених утворенню і діяльності державних українських університетів, у 90-х рр. ХХ ст. стали А.О. Копилов [3; 4; 5; 6], В.І. Онопрієнко [7], О.В. Колпакова [8; 9; 10] та ін. Вони ввели до обігу новий архівний матеріал, на основі якого простежили в загальних рисах процес заснування і основні напрями діяльності Київського і Кам'янець-Подільського держуніверситетів у 1917-1921 рр.

У той час в Україні сформувався значне коло дослідників, які упродовж багатьох років вивчали процеси становлення національної освіти в революційну добу. З-поміж них найбільш активно працювали В.К. Майборода [11], В.П. Ляхоцький [12; 13; 14; 15], Г.Я. Рудий [16; 17; 18; 19; 20; 21; 22], Д.Ф. Розовик [23; 24; 25], О.Д. Зубалій [26], П.І. Губа [27; 28], М.Г. Кукурудзяк [29; 30; 31], Т.С. Осташко [32; 33], Б.М. Ступарик [34], Н.Ю. Ротар

[35; 36; 37; 38], І.Г. Передерій [39; 40], Е.М. Мельник [41; 42; 43; 44; 45], О.П. Машевський [46; 47; 48], А.М. Пижик [49; 50; 51], Л.В. Кравчук [52; 53], Е.М. Кучменко [54; 55], В.Г. Богуславська [56; 57], Н.В. Агафонова [58; 59; 60; 61; 62], А.М. Боровик [63], Л.В. Шевченко [64] та ін. Цікавий розділ колективної монографії «Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.)», яка охоплює 3 книги, належить А.О. Буравченкову. Він з'ясував роль членів техніко-агрономічного товариства «Праця» у заснуванні КНУУ, наголосив, що цей заклад працював за програмою класичного університету, а тому відрізнявся від усіх інших народних університетів [65, с.91]. Л.В. Баженов [66; 67; 68; 69], В.С. Прокопчук [70] і Т.С. Бульба [71] частково висвітлили роботу красзнавців, а В.М. Пархоменко [72], В.С. Лозовий [73; 74; 75; 76], В.П. Ляхоцький [97; 98; 99], В.С. Прокопчук і Л.Ф. Філінюк [77; 78; 79] – створення і діяльність бібліотеки К-ПДУУ. А.Б. Пономаренко [80], В.І. Горбатюк [81] спробували познайомити з літературно-мистецьким і видавничим життям цього ж університету.

Названі автори видали історичні праці, які докорінно змінили історіографічну ситуацію. Від згадок і невеличких сюжетів, створених з 20-х років до моменту проголошення незалежної України, дослідники перейшли до ґрунтовного вивчення проблеми у контексті національно-освітнього руху, становлення національної освіти, українського культурного відродження 1917-1920 рр., підготовки педагогічних кадрів тощо. Окремі праці були пов'язані з таким надзвичайно цікавим, різноманітним і часто унікальним джерелом, як преса тих років (Г.Я. Рудий, П.І. Губа). І хоча кількість робіт, спеціально присвячених українським держуніверситетам, виявилася загалом незначною, вони заклали основу для подальших зусиль, спрямованих на поглиблене вивчення проблеми.

Одним із його напрямів стало з'ясування персоналії, причетних до заснування і діяльності українських університетів. Найбільше висвітлена роль І.І. Огієнка, який входив до складу комісії із вироблення концепції і нормативної бази КНУУ, працював у цьому закладі лектором історії української мови і української культури, секретарем історико-філологічного факультету, увійшов до складу Комісії В.І. Вернадського з вищих шкіл і наукових інституцій з правом дорадчого голосу як в.о. ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету. Філолог і журналіст М.С. Тимошик [82; 83; 84; 85] у кількох дослідженнях про І.І. Огієнка в контексті національного відродження з'ясував, зокрема, його організаційно-освітню діяльність, вказав на виняткові заслуги цього діяча у появі і роботі К-ПДУУ. Про освітній, науковий і організаційний доробок ректора І.І. Огієнка йдеться у працях І.І. Тюрменко [86; 87; 88; 89; 90; 91; 92; 93; 94], присвячених як життєвому і творчому шляху, так і державотворчій діяльності діяча, а також Є.І. Сохацької [95; 96].

Крім кількох уже згаданих праць В.П. Ляхоцького, які розкривають роль І.І. Огієнка у процесах університетотворення, зазначають на увагу й інші дослідження цього автора, які дають

зможу з'ясувати роботу ректора з укомплектування і вдосконалення діяльності такого підрозділу К-ПДУУ, як фундаментальна бібліотека [97; 98; 99]. На ролі І.І. Огієнка у створенні богословського факультету, який брав участь у відродженні Української Православної Церкви, наголосив В. Пащенко [100].

Викладацьку, наукову і громадську роботу науковців Київського і Кам'янець-Подільського університетів (П.Г. Клепатського, М.П. Кравчука, М.А. Чайковського, М.І. Тутан-Барановського, В.О. Біднова, П.М. Бучинського, М.Т. Геращенко, В.П. Храчевича, С.Ф. Русової, М.О. Драй-Хмари, П.В. Клименка, Д.О. Граве, К.В. Широцького, Г.Г. Павлуцького, Д.І. Дорошенка, М.Т. Геращенко, А.С. Синявського, Ю.Й. Сіцинського, О.З. Неселовського, П.В. Клименка, І.А. Олійника, В.О. Гериновича, О.А. Янату, С.С. Остапенка та ін.) висвітляли такі дослідники як В.М. Ричка [101], Н.О. Вірченко [102], М.А. Чайковський [103], Б.Й. Пташник [104], С.М. Злупко [105], В.І. Ульяновський і С.В. Ульяновська [106; 107; 108], Б.М. Кушнір [109], О.О. Нестуля [110], М.І. Алещенко і О.С. Каденюк [111; 112; 113; 114; 115; 116], М.М. Собчинська і М.Г. Кукурудзяк [117; 118], С.А. Копилов [119; 120], І. Дивний [121], І.Б. Матяш [122; 123], І.В. Саламаха [124], В.М. Урбанський [125], А. Горкіна [126], Н.Г. Ковпаненко [127], О.А. Денисенко [128; 129], Е.М. Мельник [130], В.С. Лозовий [131], Я. Ганіткевич [134], Є.О. Бондарев [133], В.М. Заруба [134], А.М. Трембіцький [135; 136], В.А. Нестеренко [137; 138], С.І. Кот [139], В.М. Островий і Ю.В. Телячий [140], Г. Возняк [141], М.В. Костюк [142], А.В. Іваницька [143] та ін. М. Баран [144; 145], М.С. Бачинський [146; 147], О. Вішка [148], О. Дзьобан [149], О. Дроздовська [150], В. Передирій [151], М. Савка [152], М. Тимошик [153], О. Школьна [154; 155] частково з'ясували різні аспекти журналістської діяльності А.Ю. Биковського, А.В. Бачинського, С.В. Бачинського, А.Т. Білецького, Ю.Й. Сіцинського, М.А. Чайковського, С.Ф. Русової, О.В. Корчак-Чепурківського, І.І. Огієнка, В.О. Біднова, А.С. Синявського та ін. Роботи цих авторів мають різну вагу і значення, але, попри різну їх мету, неодмінною рисою усіх є з'ясування більшою чи меншою мірою діяльності вказаних науково-педагогічних працівників на різних посадах в державних українських університетах. І все ж, позитивно оцінюючи зусилля понад трьох десятків вчених, які лише частково дослідили працю професорів, приват-доцентів і лекторів ДУУ в 1918-1920 рр., зауважимо, що поза їх увагою залишилося ще чимало нез'ясованих питань (передусім тих, які стосуються навчальної, наукової і громадської діяльності окремих науково-педагогічних працівників), котрі потребують глибшого опрацювання архівно-джерельної бази. А відтак і роль науково-педагогічних корпорацій цих університетів в національному відродженні має бути досліджена більш ретельно і у повному обсязі.

До вивчення процесу утворення і діяльності державних українських університетів долучився і автор цієї роботи. Впродовж майже 20 років він досліджував різні складові цієї проблеми.

Йдеться про громадський рух за українізацію вищої школи, відкриття українських кафедр та роботу із заснування українських університетів у 1917-1918 рр., відкриття і діяльність Київського народного українського університету, зусилля української влади щодо заснування та підтримки молодих держуніверситетів, створення нормативно-правової бази національної університетської освіти, механізм заснування і відкриття нових університетів у 1918 р., спроби українізації російських університетів в Україні за Гетьманату і Директорії УНР, персоналії. Загалом опублікував понад 190 праць.

Отже, українські історики за два десятиліття створили багату і різнопланову наукову літературу, присвячену проблемі становлення і функціонування національної університетської освіти у 1917-1920 рр. Попри значні досягнення в історіографічному процесі, залишається нерозв'язаною основна наукова проблема – створення фундаментальної роботи, яка б узагальнила усі зазначені праці вчених і дала ґрунтовні відповіді на питання, пов'язані з важливими складовими процесу університетського будівництва в добу Української революції 1917-1920 рр.

Список використаних джерел:

1. Україна. Антологія пам'яток державотворення Х-XX ст. : у 10 т. / [упоряд., передм. та прим. Володимира Сергійчука]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2009. – Т. X: Відродження й утвердження української державності (1987-2005 роки). – 670 с.
2. Інститут історії України НАН України. 1936-2006 / [відп. ред. акад. НАН України В.А. Смолій]. – К. : Ін-т іст. Укр. НАН Укр., 2006. – 818 с.: іл.
3. Див.: Копилов А. Професор І.І. Огієнко – ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету / Анатолій Копилов // Тези доповідей науково-практичної конференції «Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження» (до 110-річчя від дня народження). – Кам'янець-Подільський, 1992. – С. 3-7.
4. Завальнюк О. Дітище Івана Огієнка / Олександр Завальнюк, Анатолій Копилов // Дивокрай : науково-краєзнавчий альманах. – [Хмельницький], 1995. – Вип. 1. – С. 82-89.
5. Kopyłow A. Starania o otwarcie uniwersytetu państwowego w Kamiencu Podolskim w 1918 roku / A. Kopyłow, O. Zawalnyuk // Studia historyczna : [Polska Akademia Nauk; Oddział w Krakowie; Komisja historyczna]. Kwartalnik. R. XXXIX. – Krakow : Secesya, 1996. – Zeszyt 3 (154). – S. 341-356.
6. Копилов А.О. Кам'янець-Подільський державний український університет: від ідеї до ліквідації (1917-1921 рр.) / А.О. Копилов, О.М. Завальнюк // Укр. іст. журн. – 1999. – № 4. – С. 41-50; № 5. – С. 26-36.
7. Онопрієнко В.І. Осередки національного відродження. Українські університети в 1917-1929 рр. / В.І. Онопрієнко // Вісник Академії наук України : науковий та громадсько-політичний журнал Президії Академії наук України. – К., 1992. – № 2. – С. 77-87.
8. Колпакова О.В. Український державний університет у Києві (1917-1920 рр.) / О.В. Колпакова // Укр. іст. журн. – 1993. – № 7, 8. – С. 30-36.
9. Колпакова О.В. Кам'янець-Подільський український університет (1918-1921) / О.В. Колпакова // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки // Ін-т іст. Укр. НАН Укр. – К., 1994. – Вип. 3. – С. 20-24.

10. Колпакова О.В. Національна вища школа в Україні (1917-1921 рр.) / О.В. Колпакова // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : зб. ст. / Ін-т іст. Укр. НАН Укр. – К., 1996. – Вип. 2. – С. 11-22.
11. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.) / В.К. Майборода. – К. : Либідь, 1992. – 196 с.
12. Ляхоцький В.П. Роль І. Огієнка у фундації Українського Народного Університету / В.П. Ляхоцький // Історія України: маловідомі імена, події, факти : зб. ст. / [відп. ред. П.Т. Тронько ; Ін-т іст. Укр. НАН Укр]. – К. : Рідний край, 1999. – Вип. 5. – С. 193-206.
13. Ляхоцький В. Діяльність І.І. Огієнка по формуванню національних університетів / Володимир Ляхоцький // Студії з архівної справи та документознавства / [редкол.: В.П. Ляхоцький (гол. ред.), І.Б. Матяш, А.Н. Федорова та ін. ; Укр. держ. наук.-досл. ін.-т архівн. справи та документознавства]. – К., 1999. – Т. 5: Гетьман Павло Скоропадський та Українська Держава 1918 року. Присвячується 125-річчю від дня народження П.П. Скоропадського та 80-річчю утворення Української гетьманської Держави. – С. 157-250.
14. Ляхоцький В. Невідомі документи про життя Івана Огієнка (на матеріалах фонду Українського Державного Університету у м. Кам'янці-Подільському) / Володимир Ляхоцький // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 1996. – Т. 4. – С. 107-114.
15. Ляхоцький В. Джерела до біографії І.Огієнка в архівосховищах Києва / В. Ляхоцький // Архіви України. – К., 2000. – № 4. – С. 51-58.
16. Рудий Г.Я. Національно-культурна політика Української держави (1918 р.) у висвітленні преси / Г.Я. Рудий // VII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність» : матеріали пленарного та секційного засідань. – К. : Рідний край, 1995. – С. 101-103.
17. Рудий Г.Я. Преса як джерело вивчення національно-культурної політики Української держави (1918 р.) / Г.Я. Рудий // VII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність» : матеріали пленарного і секційного засідань. – С. 107-109.
18. Рудий Г.Я. Преса Української Держави (1918 р.) як джерело вивчення проблем становлення національної освіти і науки / Г.Я. Рудий // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження : наук. зб. / [редкол.: А.В. Баженов (відп. ред.), С.Е. Баженова, І.С. Винокур та ін. ; Ін-т іст. Укр. НАН Укр., Центр дослідж. [іст. Поділля]]. – Хмельницький : Доля, 1995. – С. 146-147.
19. Рудий Г.Я. Преса Української Держави. 1918. (Питання освіти, науки, культури) / Г.Я. Рудий ; Ін-т іст. Укр. НАН Укр. – К., 1996. – 178 с.
20. Рудий Г.Я. Проблеми вищої школи в період революції і громадянської війни в Україні 1917-1920 рр. у відображенні публіцистики / Г.Я. Рудий // Історія України: Маловідомі імена, події, факти : зб. ст. / [редкол.: П.Т. Тронько (відп. ред.), О.Г. Бажан (відп. секр.), А.А. Гречина та ін. ; Ін-т іст. Укр. НАН Укр.]. – К. : Рідний край, 1999. – Вип. 5. – С. 62-70.
21. Рудий Г.Я. Газетна періодика – джерело вивчення проблем української культури 1917-1920 рр. / Г.Я. Рудий ; Ін-т іст. Укр. НАН Укр. – К., 2000. – 441 с.
22. Рудий Г.Я. Преса України 1917-1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти / Г.Я. Рудий ; Ін-т іст. Укр. НАН Укр. – К., 2005. – 503 с.
23. Розовик Д. Ф. Центральна Рада й українська культура / Д.Ф. Розовик // Укр. іст. журн. – 1993. – № 2-3. – С. 17-27.
24. Розовик Д. Становлення національної вищої освіти і науково-дослідної праці в Україні (1917-1920 рр.) / Дмитро Розовик // Етнічна

- історія народів Європи : зб. наук. пр. / [редкол.: А.Г. Слюсаренко (голова), І.Ф. Курас, В.К. Борисенко (відп. секр.) та ін. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т політ. і етнонаціон. дослідж. НАН Укр.]. – К. : Унісерв, 2001. – Вип. 8. – С. 55-58.
25. Розовик Д.Ф. Українське культурне відродження в роки національно-демократичної революції (1917-1920 рр.) : монографія / Д.Ф. Розовик ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2002. – 311 с.
 26. Зубалій О.Д. Освітній рух в Україні у добу національно-державного відродження (1917-1920 рр.) / О.Д. Зубалій, Д.С. Ряченко // Укр. іст. журн. – 1998. – № 3. – С. 12-23.
 27. Губа П.І. Українське відродження : спроба джерелознавчої оцінки вітчизняної преси 1917-1920 рр. / П.І. Губа; Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси, 2002. – 263 с.
 28. Губа П.І. Освітньо-культурне відродження України в період Гетьманщини (за матеріалами періодичної преси) / П.І. Губа // Історія України : маловідомі імена, події, факти : зб. ст. – К., 2004. – Вип. 27. – С. 375-387.
 29. Кукурудзяк М.Г. З історії становлення Кам'янець-Подільського державного українського університету / М.Г. Кукурудзяк, М.М. Собчинська // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження : наук. зб. – Хмельницький : Доля, 1995. – С. 66-73.
 30. Кукурудзяк М.Г. Кам'янець-Подільський державний український університет як тип вищої школи в Українській Народній Республіці / М.Г. Кукурудзяк, М.М. Собчинська // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження : наук. зб. – С. 151-153.
 31. Кукурудзяк М.Г. З історії національної школи і педагогічної думки в Українській Народній Республіці / М.Г. Кукурудзяк, М.М. Собчинська. – Кам'янець-Подільський, 1997. – 176 с.
 32. Осташко Т.С. Всеукраїнські учительські з'їзди в 1917 р. / Т.С. Осташко // Центральна Рада на тлі Української революції : наук.-теор. читання в Ін-ті іст. Укр. 16 березня 1995 р. / [відп. ред. В.Ф. Верстюк ; Ін-т іст. Укр. НАН Укр.]. – К., 1996. – С. 69-77.
 33. Осташко Т.С. Український національно-освітній рух у 1917 р. / Т.С. Осташко // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія / [відп. ред. Ю.І. Терещенко]. – К. : Видавн. центр КДАУ, 1999. – Вип. 3. – С. 85-107.
 34. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення / Б.М. Ступарик. – К. : Віпол, 1998. – 336 с.
 35. Ротар Н.Ю. Начатки вищої української освіти на Поділлі / Н.Ю. Ротар // Культура Поділля: історія і сучасність : матеріали II наук.-практ. конф., присв. 500-річчю м. Хмельницького. – Хмельницький, 1993. – С. 294-296.
 36. Ротар Н.Ю. Вища освіта в політиці перших українських урядів (1917-1919 рр.) / Н.Ю. Ротар // Всеукр. наук.-практ. конф. «Проблеми виховної роботи в ВУЗі: спадкоємність, сучасність, майбутнє» : тези доп. 19-21 жовтня 1993 р. – Херсон, 1993. – С. 105-106.
 37. Ротар Н.Ю. Питання організації національної вищої школи в політиці українських національних урядів (1917-1921 рр.) / Н.Ю. Ротар // Питання історії України : зб. наук. ст. / [редкол.: В.М. Ботушанський (відп. ред.), О.В. Добержанський, П.П. Брицький та ін. ; Чернів. держ ун-т ім. Ю. Федьковича]. – Чернівці : Зелена Буковина, 1997. – С. 172-182.
 38. Ротар Н. Національна освіта в системі політичних цінностей в Україні періоду національно-визвольних змагань / Наталя Ротар // Українська історична наука на порозі XXI століття : міжн. наук. конгрес, Чернівці, 2000 р. – Чернівці : Рута, 2001. – Т. 3. – С. 66-72.

39. Передерій І.Г. Національна освіта як підвалина відродження української державності та виховання політичної культури народу (на історичному прикладі Центральної Ради) / І.Г. Передерій // Політична культура і політичні партії України : аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників / Наук.-досл. ін.-т. «Проблеми людини» Уряду України. – К., 1996. – Т. 6. – С. 492-495.
40. Передерій І.Г. Розбудова шкільництва на Поділлі (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / І.Г. Передерій // Вісник Технологічного університету Поділля. – Хмельницький, 1998. – № 1. – С. 84-88.
41. Мельник Е.М. Ідея створення Кам'янець-Подільського державного українського університету та спроба її реалізації за Української Центральної Ради (січень – квітень 1918 р.) / Е.М. Мельник // Україна ХХ ст. : Культура, ідеологія, політика : зб. ст. / [редкол.: С.І. Білокінь, В.М. Даниленко (відп. ред.), О.В. Добржанський та ін. ; Ін-т іст. Укр. НАН Укр.]. – К., 2002. – Вип. 6. – С. 117-129.
42. Мельник Е.М. Проблема українізації вищої школи в Україні в добу Центральної Ради (березень-квітень 1918 р.) / Е.М. Мельник // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. пр. – К., 2003. – Вип. 16. – С. 37-44.
43. Мельник Е.М. Вища школа і наукові інституції України в період денікської окупації (вересень – грудень 1919 р.) / Е.М. Мельник // Наук. праці Кам-Под. держ. пед. унів-ту. Історичні науки / [редкол.: В.А. Смолій (відп. ред.), Л.В. Баженов, І.С. Винокур та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2003. – Т. 11. – С. 201-208.
44. Мельник Е.М. Діяльність історико-філологічної секції Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919-1920 рр.) / Е.М. Мельник, А.Г. Філінюк // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Історія / [редкол.: А.Г. Слюсаренко (відп. ред.), В.К. Борисенко, М.І. Гладких та ін.]. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2002. – Вип. 63-64. – С. 59-60.
45. Мельник Е.М. Гімназія для дорослих при Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918-1920 рр.) / Е.М. Мельник // Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків : зб. наук. пр. за підсумками Другої Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кам'янець-Подільський, 14-15 травня 2005 р. – Кам'янець-Подільський, 2005. – С. 90-92.
46. Машевський О.П. Українізація освіти в 1918 році / О.П. Машевський // Вісник Київ. унів.-ту ім. Т. Шевченка. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 1996. – Вип. 34. – С. 80-86.
47. Машевський О.П. Відродження української культури в Українській Державі 1918 року / О.П. Машевський // Матеріали Міжн. наук. конф. «Відродження української державності : проблеми історії та культури». Одеса, 13-16 травня 1996 р. – Одеса, 1996. – Ч. 1. – С. 94-95.
48. Машевський О. Основні напрямки культурної політики гетьмана Павла Скоропадського / Олег Машевський // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 1998. – Т. 5. – С. 39-42.
49. Пижик А.М. Вища освіта за Директорії УНР (Київський період) / А.М. Пижик // Матеріали Міжн. наук. конф. «Відродження української державності : проблеми історії та культури». Одеса, 13-16 травня 1996 р. – Одеса, 1996. – Ч. 1. – С. 105-107.
50. Пижик А.М. Культурно-просвітня діяльність уряду УНР в добу Директорії / А.М. Пижик. – К. : Четверта хвиля, 1998. – 36 с.
51. Пижик А.М. Реформування системи національної освіти в добу Директорії УНР / А.М. Пижик. – К. : Бланк-Прес, 1998. – 40 с.
52. Кравчук Л. Свято двох університетів / Леонід Кравчук // Тернопіль. – Тернопіль, 1996. – № 2. – С.47-50.

53. Кравчук А.В. Культуротворча діяльність в період Української державності 1917-1920 років / А.В. Кравчук // Українська еміграція в історії та літературі : матеріали міжн. наук. конф., 18-20 вересня 1996 р. – Тернопіль, 1996. – С. 36-41.
54. Кучменко Е.М. Національно-культурне життя в Україні (1917-1920 рр.) / Е.М. Кучменко. – К. : Знання, 1999. – 20 с.
55. Кучменко Е.М. Історія реформування освіти в Україні за доби гетьманату Павла Скоропадського / Е.М. Кучменко // Магістеріум Національного університету «Києво-Могилянської академії» / [редкол.: Ю.А. Мицик (гол. ред.), М.В. Кірсенко, Я.Д. Ісасвич та ін.]. – К., 2001. – Вип. 7: Історичні студії. – С. 21-26.
56. Богуславська В.Г. Розвиток народної освіти в Україні за часів гетьманату (квітень-грудень 1918 р.) / В.Г. Богуславська // Історія України : маловідомі імена, події, факти : зб. ст. – К. : Рідний край, 1999. – Вип. 7. – С. 202-208.
57. Богуславська В.Г. Історіографія проблеми становлення народної освіти в період Української національно-демократичної революції (1917-1920 рр.) / В.Г. Богуславська // Вісник Донецького університету. Серія «Б»: Гуманітарні науки. – Донецьк, 1999. – № 1. – С. 27-33.
58. Агафонова Н.В. Концептуальне і практичне вирішення освітньої політики в Україні (1919-1920 рр.) / Н.В. Агафонова // Рідна школа : щомісячний науково-педагогічний журнал. – К., 1997. – № 3-4. – С. 76-79.
59. Агафонова Н.В. Вороги і приятелі. Освітня політика за часів Директорії / Н.В. Агафонова // Рідна школа. – К., 1997. – № 7-8. – С. 19-20.
60. Агафонова Н.В. Реформування освітньої галузі в Україні (1917-1920 рр.) / Н.В. Агафонова // Рідна школа. – К., 1998. – № 1. – С. 76-77.
61. Агафонова Н.В. Основні акценти в освітній політиці доби Директорії (на архівних матеріалах) / Н.В. Агафонова // Записки історического факультета / Одесский государственный университет имени И.И. Мечникова. – Одесса, 1997. – Вип. 5. – С. 120-125.
62. Агафонова Н.В. Становлення національної системи освіти в Україні 1917-1920 рр. / Н.В. Агафонова. – Одеса : Принт Мастер, 2002. – 206 с.
63. Боровик А. Створення перших українських вищих навчальних закладів та підготовка в них педагогічних працівників у період національно-демократичної революції / Анатолій Боровик // Сіверянський літопис : всеукр. наук. журн. / [гол. ред. С.О. Павленко ; Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка, Чернігів. держ. інститут економіки та упр., Ніжин. держ. пед. ун-т імені М.В. Гоголя]. – Чернігів, 2004. – № 1(55). – С. 3-11.
64. Шевченко А.В. Університети Києва доби Української революції (1917-1920 рр.) / А.В. Шевченко // Історія України : Маловідомі імена, події, факти : зб. ст. – К. : Рідний край, 2001. – Вип. 16. – С. 60-67.
65. Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.) : у 3-х кн. / [С.І. Білокінь, О.Д. Бойко, Г.С. Брега, А.О. Буравченков та ін. ; відп. ред. Ю.О. Курносів] ; Ін-т іст. Укр. НАН Укр. – К., 1994. – Кн. 1. – 292 с.
66. Баженов А.В. Історичне краєзнавство Правобережної України ХІХ – на початку ХХ ст. : Становлення, Історіографія. Бібліографія / А.В. Баженов. – Хмельницький : Доля, 1995. – 256 с.
67. Баженов А.В. З історії краєзнавчого руху на Київщині, Волині й Поділлі у час визвольних змагань в Україні (1917-1920 рр.) / А. В. Баженов // Наук. праці Кам.-Под. держ. пед. ун-ту : Іст. науки. – Кам'янець-Подільський, 1997. – Т. 1 (3). – С. 115-133.
68. Баженов А.В. Краєзнавство у діяльності і творчості Івана Огієнка / А.В. Баженов // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1872) в контексті українського національного відродження : наук. доп. Другої всеукр. наук.-практ. конф. (18-19 лютого 1997 ро-

- ку) : до 115-річчя від дня народження. – Кам'янець-Подільський, 1997. – С. 113-116.
69. Баженов А.В. Кам'янець-Подільський університет – вогнище слов'янської науки і культури / А.В. Баженов // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць / Кам.-Под. дер. пед. ун-т. – Кам'янець-Подільський, 1998. – Т. 1. – С. 57-59.
 70. Прокопчук В.С. Красзнавство в Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918-1920 рр.) / В.С. Прокопчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський, 1998. – Т. 1. – С. 20-27.
 71. Бульба Т.С. Бібліографічно-красназничі дослідження у Кам'янець-Подільському державному університеті (початок ХХ ст.) / Т.С. Бульба // Культура України: історія і сучасність : тези доп. Міжн. наук.-теор. конф., 25-26 жовтня 1994 р. – Харків, 1994. – С. 123-124.
 72. Пархоменко В.М. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету / В.М. Пархоменко // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський, 1998. – Т. 1. – С. 59-65.
 73. Лозовий В.С. Робота з читачами в бібліотеці Кам'янець-Подільського університету в період революції 1917-1920 років / В.С. Лозовий // Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 40-річчю бібліотеки Технол. ун-ту Поділля. – Хмельницький, 2003. – С. 103-106.
 74. Лозовий В.С. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету / В.С. Лозовий, В.М. Пархоменко // Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 40-річчю бібліотеки Технол. ун-ту Поділля. – С. 96-103.
 75. Лозовий В.С. Бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету в добу революції (1918-1920 рр.) / В.С. Лозовий // Наук. праці Кам.-Под. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. / [відп. ред. В.С. Прокопчук]. – Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип. 2. – С. 206-213.
 76. Ляхощкий В.П. Книга творить людину... (Сторінки з літопису заснування університетської бібліотеки у Кам'янці-Подільському) / В.П. Ляхощкий // Наук. праці Кам.-Под. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 1. – С. 88-99.
 77. Прокопчук В.С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: етапи розвитку, стан і перспективи / В.С. Прокопчук // Наук. праці Кам.-Под. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. – Вип. 1. – С. 99-105.
 78. Прокопчук В.С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту : історичний нарис / В.С. Прокопчук, А.Ф. Флішчок. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 284 с. : іл.
 79. Прокопчук В.С. І.Г. Сливка – організатор і перший керівник фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету / В.С. Прокопчук // Наук. праці Кам.-Под. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 2. – С. 20-30.
 80. Пономаренко А.Б. Літературно-мистецьке життя Кам'янець-Подільського університету / А.Б. Пономаренко // Духовні витоки Поділля: творчі історії краю : матеріали міжн. наук.-практ. конф. – Хмельницький : Поділля, 1994. – Ч. 1. – С. 385-387.
 81. Горбатюк В.І. «Нова Думка» – студентський журнал Кам'янець-Подільського державного українського університету 1920 року / В.І. Горба-

- тюд // *Наук. праці Кам.-Под. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Філологічні науки* / [відп. ред. Л.М. Марчук]. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2011. – Вип. 13. – С. 344-346.
82. Тимошик М.С. Гологофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності : монографія / М.С. Тимошик ; передм. М.Г. Жулинського. – К. : Заповіт, 1997. – 231 с. : іл.
83. Тимошик М. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження / М. Тимошик // *Митрополит Іларіон (Іван Огієнко). Життєписи великих українців*. – К., 1999. – С. 7-61.
84. Тимошик М. «Лишуть навіки з чужиною...» Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження / Микола Тимошик. – Вінніпег : Укр. православний Собор Св. Покрови ; К. : Наук.-вид. центр «Наша культура і наука», 2000. – 547 с.
85. Тимошик М. Боротьба за український статус Київського університету і доля українознавчих студій після 1917 року. (на основі матеріалів київських архівів) / М. Тимошик // *Україна, українці, українознавство у ХХ ст. в джерелах і документах : зб. наук. пр. : у 2 ч. / Ін-т українознавства Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка*. – К. : Наук. вид. центр «Наша культура і наука», 1999. – Ч. 2. – С. 303-311.
86. Тюрменко І.І. І.І. Огієнко і відродження національної школи в Україні / І.І. Тюрменко // *Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження. (До 110-річчя від дня народження) : тези доп. наук.-теор. конф. (квітень 1992)*. – Кам'янець-Подільський, 1992. – С. 15-16.
87. Тюрменко І.І. Іван Огієнко – митрополит Іларіон / І.І. Тюрменко // *Укр. іст. журн.* – 1995. – № 2. – С. 79-90.
88. Тюрменко І.І. І. Огієнко – митрополит Іларіон про державу як складову частину національної ідеї / І.І. Тюрменко // *Наук. праці Кам.-Под. держ. пед. ун-ту. Історичні науки*. – Кам'янець-Подільський, 1997. – Т. 1(3). – С. 261-265.
89. Тюрменко І.І. Державницька діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) : монографія / І.І. Тюрменко. – К., 1998. – 281 с.
90. Тюрменко І.І. Життя, віддане народові : Іван Огієнко (митрополит Іларіон) / Ірина Тюрменко // *Історія України*. – К., 1999. – № 16: квітень. – С. 6-7; № 17: травень. – С. 4-5.
91. Тюрменко І.І. Іван Огієнко – головноуповноважений уряду УНР (листопад 1919 – жовтень 1920 рр.) / І.І. Тюрменко // *Укр. іст. журн.* – 1999. – № 5. – С. 101-109; № 6. – С. 101-111.
92. Тюрменко І. Формування суспільно-політичних поглядів і державотворчої позиції І. Огієнка / Ірина Тюрменко // *Вісник Київського ун-ту ім. Т. Шевченка. Історія*. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 1999. – Вип. 44. – С. 27-31.
93. Тюрменко І.І. Іван Огієнко – головноуповноважений уряду УНР (листопад 1919 – жовтень 1920 рр.) / І.І. Тюрменко // *Наук. записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України* / [відп. ред. І.Ф. Курас]. – К., 1999. – Вип. 7. – С. 256-268.
94. Тюрменко І.І. Огієнко Іван Іванович (митрополит Іларіон). Державний та релігійний діяч / І.І. Тюрменко // *Діячі науки і культури України : нариси життя та діяльності* / [за ред. А.П. Коцура, Н.В. Терес]. – К. : Книги-XXI, 2007. – С. 301-307.
95. Сохацька Є.І. Культурно-просвітницька діяльність Івана Огієнка у Кам'янці-Подільському (1918-1920 рр.) / Є.І. Сохацька // *Огієнківські читання : матеріали наук. круглих столів 1991-1996 рр.* – К., 1997. – Вип. 1. – С. 70-79.

96. Сохацька Є.І. «Молюся за весь Рідний Край...». Штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності / Є.І. Сохацька. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2007. – 276 с.
97. Ляхоцький В.П. Бібліотека Кам'янець-Подільського університету (1918-1920 рр. / В.П. Ляхоцький // Наук. праці Кам.-Под. держ. пед. ун-ту. Історичні науки / [редкол.: Л.В. Баженов, І.С. Винокур, О.П. Григоренко, В.А. Смолій та ін. ; відп. ред. В.С. Степанков]. – Кам'янець-Подільський, 2000. – Т. 4(6). – С. 305-315.
98. Ляхоцький В. Ректор Іван Огієнко і бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету / Володимир Ляхоцький // Пам'ятки України: історія та культура. – К., 2000. – № 3-4. – С. 70-74.
99. Ляхоцький В.П. Тільки книжка принесе волю українському народові... Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / В.П. Ляхоцький. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2000. – 664 с.: іл.
100. Пашенко В. Іван Огієнко / В. Пашенко // Історія України в особах XIX-XX ст. : наук.-попул. вид. – К. : Україна, 1995. – С. 289-296.
101. Ричка М.В. Загублене життя (П.Г. Клепатський) / В.М. Ричка // Репресоване краєзнавство (20-30-і роки). – К. : Рідний край ; Хмельницький : Ред.-вид. відділ, 1991. – С. 202-204.
102. Вірченко Н.О. Корифей української математики [М.П. Кравчук] / Н.О. Вірченко // Аксиоми для нащадків. Українські імена у світовій науці: зб. нарисів / [упор. Олег Романчук]. – Львів : Меморіал, 1992. – С. 89-142.
103. Чайковський М.А. Михайло Пилипович Кравчук (1892-1942) (до 100-річчя від дня народження) / М.А. Чайковський // Нариси з історії природознавства і техніки: зб. наук. пр. / [редкол.: Ю.О. Храмов (відп. ред.), О.М. Боголюбов, Ю.К. Дупленко та ін.]. – К., 1994. – Вип. 41. – С. 28-32.
104. Пташник Б.Й. Життя дядя народу [М.А. Чайковський] / Б.Й. Пташник // Аксиоми для нащадків. Українські імена у світовій науці : зб. нарисів. – С. 142-169.
105. Злупко С.М. Фундатор теорії економічної кон'юнктури [М.І. Туган-Барановський] // Аксиоми для нащадків. Українські імена у світовій науці : зб. нарисів. – С. 437-464.
106. Ульяновський В.І. В.О. Біднов / В.І. Ульяновський // Укр. іст. журн. – 1992. – № 10-11. – С. 80-95.
107. Ульяновський В. Василь Біднов / В.Ульяновський, С.Ульяновська // Українська культура : лекції за ред. Дмитра Антоновича / [упор. С.В. Ульяновська]. – К. : Либідь, 1993. – Додатки. – С. 514-526.
108. Ульяновський В. Дмитро Дорошенко / В. Ульяновський, С. Ульяновська // Українська культура : лекції за ред. Дмитра Антоновича. – С. 527-553.
109. Кушнір Б.М. Професор Кам'янець-Подільського університету [В.О. Біднов] / Б.М. Кушнір // Духовні витоки Поділля: творчі історії краю : матеріали міжн. наук.-практ. конф. – Хмельницький : Поділля, 1994. – Ч. 1. – С. 297-299.
110. Нестуля О.О. Роль П.В. Клименка в організації охорони пам'яток Поділля за доби Директорії УНР / О.О. Нестуля // Духовні витоки Поділля: творчі історії краю : матеріали міжн. наук.-практ. конф. – Хмельницький : Поділля, 1994. – Ч. 1. – С. 307-309.
111. Алещенко М.І. Петро Миколайович Бучинський / М.І. Алещенко // Поділля й Волинь в контексті історії українського національного відродження : наук. зб. – Хмельницький : Доля, 1994. – С. 279-283.
112. Алещенко М.І. Професор Петро Миколайович Бучинський / М.І. Алещенко // Кам'янецьчина в контексті історії Поділля : наук. зб. / [ред-

- кол.: А.В. Баженов (відп. ред.), І.С. Винокур, О.М. Завальнюк та ін.] – Кам'янець-Подільський, 1998. – Т. 2. – С. 58-59.
113. Алещенко М.І. Микола Тимофійович Геращенко / М.І. Алещенко, О.С. Каденко // *Духовні витоки Поділля: творці історії краю : матеріали міжн. наук.-практ. конф. – Хмельницький : Поділля, 1994. – Ч. 1. – С. 299-302.*
114. Алещенко М. Микола Тимофійович Геращенко / М. Алещенко, О. Каденко // *Вісник історико-культурологічного Подільського братства. – Кам'янець-Подільський, 1995. – № 4. – С. 85-86.*
115. Алещенко М.І. Професор В.П. Храчевич – відомий вчений-зоолог Поділля / М.І. Алещенко, В.А. Нестеренко // *Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Баженов, І.С. Винокур, В.І. Войтенко та ін. ; відп. ред. О.М. Завальнюк]. – Кам'янець-Подільський, 2003. – Т. 3. – С. 190-196.*
116. Алещенко М.І. Брати Іван та Георгій Олійники / Михайло Алещенко // *Хмельниччина. Дивокрай : наук.-краєзн. видання. – Кам'янець-Подільський, 2006. – № 1-2. – С. 55-56.*
117. Собчинська М.М. Софія Русова і Кам'янець-Подільський / М.М. Собчинська // *Духовні витоки Поділля: творці історії краю : матеріали міжн. наук.-практ. конф. – Хмельницький : Поділля, 1994. – Ч. 1. – С. 310-311.*
118. Собчинська М.М. Софія Русова і Кам'янець-Подільський / М.М. Собчинська, М.Г. Кукурудзяк // *ACADEMIA на пошану професора Леоніда Антоновича Коваленка (до 90-річчя від дня народження) / Кам'янець-Подільський держ. пед. ін.-т. – Кам'янець-Подільський, 1997. – Ч. I: Історичні дослідження. – С. 149-152.*
119. Копилов С.А. М. Драй-Хмара в Кам'янець-Подільському державному українському університеті) 1918-1921 рр.) / С.А. Копилов // *Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 264-268*
120. Копилов С.А. П. Клепатський: кам'янецький період діяльності / С.А. Копилов // *Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет. – Кам'янець-Подільський, 1998. – Т. 1. – С. 209-213.*
121. Дивний І. Український історик Пилип Клименко (1887-1955) : документальний біографічний нарис / І. Дивний // *Наукові записки : зб. праць молодих вчених та аспірантів / Ін-т укр. археографії та джерелознавства НАН Укр. – К., 1996. – Т. 1. – С. 356-385.*
122. Матяш І.Б. Архівна справа в Україні 1917-1921 рр.: особи, події, здобутки / Ірина Матяш // *Пам'ятки. Monuments : [зб. док. і матеріалів] / [редкол.: Ляхощкий В.П. (гол. ред.), Матяш І.Б. (заст. гол. ред.), Климова К.І. (відп. секр. та ін.)]; Гол. арх. упр. при Каб. Мін-в Укр., Укр. держ. наук.-досл. ін.-т арх. справи і документознавства. – К., 1998. – Т. 1. – С. 4-10.*
123. Матяш І. Пилип Клименко : Архівіст, учений, організатор науки / Ірина Матяш // *Пам'ять століть : історичний науковий та літературний журнал. – К., 2001. – № 1 (27). – С. 123-124.*
124. Саламаха І. Василь Віднов у Кам'янці-Подільському / І. Саламаха // *Слово і час : орган Ін-ту літ-ри ім. Т.Г. Шевченка НАН Укр. та Націон. Спільн. письменників України. – К., 1997. – № 11-12. – С. 11-12.*
125. Урбанський В.М. Дмитрий Граве и время / В.М. Урбанский; НАН Укр. – К. : Наук. думка, 1998. – 271 с.
126. Горкіна Л. Академік Михайло Туган-Барановський / Лариса Горкіна // *Київська старовина : історичний наукового-популярний та літературний журнал. – К., 1998. – № 6(324). – С. 94-116.*

127. Ковпаненко Н.Г. К.В. Широцький (сторінки життя) / Н.Г. Ковпаненко // Історія України : Маловідомі імена, події, факти : зб. ст. – К. : Рідний край, 1999. – Вип. 6. – С. 335-340.
128. Денисенко О. Григорій Павлуцький та його внесок у пам'яткоохоронну справу / Олена Денисенко // Краєзнавство : науково-популярний журнал. – К., 1999. – № 1-4. – С. 115-118.
129. Денисенко О. Павлуцький Григорій Григорович / Олена Денисенко // Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України : біограф. довідник / Ін-т іст. Укр. НАН Укр. – К., 2005. – Ч. 2. – С. 125-129.
130. Мельник Е.М. Діяльність П.Г. Клепатського в Кам'янець-Подільському державному українському університеті / Е.М. Мельник // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. праць – К., 2001. – Вип. 8. – С. 59-61.
131. Лозовий В.С. Діяльність Дмитра Дорошенка у Кам'янці-Подільському у 1919 р. / В.С. Лозовий // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи. – Кам'янець-Подільський, 2002. – С. 350-353.
132. Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи : біографічні нариси та бібліографія / Ярослав Ганіткевич. – Львів, 2002. – 544 с.
133. Бондарев С.О. Туган-Барановський Михайло Іванович (20.01.1865 р. – 29.01.1919 р.) / С.О. Бондарев // Державні, політичні та громадські діячі України : політичні портрети / [за ред. М.І. Панова]. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2002. – Кн. 1. – С. 278-282.
134. Заруба В.М. Антін Синявський: життя, наукова та громадська діяльність (1866-1951) : монографія / В.М. Заруба. – Дніпропетровськ : ПП «Ліра АТД», 2003. – 284 с.: іл.
135. Трембiцький А. Громадсько-просвітницька діяльність Євфимія Сіциньського в період визвольних змагань (1917-1920 рр.) / Анатолій Трембiцький // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: історія / [редкол. : М. Алексієвець (гол. ред.), В. Балух, П. Брицький та ін. ; за заг ред. М.М. Алексієвця]. – Тернопіль, 2003. – Вип. 3. – С. 265-268.
136. Трембiцький А.М. Євфимій Сіциньський (1859-1937): наукова та громадська діяльність : монографія / А.М. Трембiцький. – Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2009. – 300 с.
137. Нестеренко В. Відомий дослідник історії Поділля О.З. Неселовський / В. Нестеренко // Музейний вісник. – Кам'янець-Подільський, 2001. – № 1. – С. 6-7.
138. Нестеренко В.А. Опанас Неселовський – подвижник історичного краєзнавства на Поділлі наприкінці ХІХ – першої третини ХХ ст. / В.А. Нестеренко // Актуальні проблеми географії, екології, історії Великої Волині : наук. зб. – Житомир : Видання М. Косенко, 2004. – Т. 27: АСАДЕМІА на пошану доцента Миколи Юхимовича Костриці (до 60-річчя від дня народження). – С. 344-348.
139. Кот С. Клепатський Павло Григорович / С. Кот // Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України : біограф. довідник / Ін-т іст. Укр НАН Укр, Укр. тов.-во охорони пам'яток іст. та культ. Укр, Центр пам'яткознавства НАН Укр. та УТОPIK. – К., 2005. – Ч. 1. – С. 260-264.
140. Островий В.М. Наукова та громадсько-політична діяльність В.О. Гериновича в роки Української революції (1917-1920) / В.М. Островий, Ю.В. Телячий // Освіта наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіом, 2006. – Т. 8: Матеріали четвертого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі». – С. 234-248.

141. Возняк Г. Основні віхи життя і наукової діяльності Миколи Чайковського / Григорій Возняк // Математика в школі : науково-метод. журн. – К., 2008. – № 1: січень. – С. 48-53.
142. Костюк М.В. Янната Олександр Алоїзович. Учений-агроном, ботанік / М.В. Костюк // Діячі науки і культури України : нариси життя та діяльності. – С. 679-681.
143. Іваницька Л.В. Остапенко Сергій Степанович. Політичний та громадський діяч, дипломат, економіст / Л.В. Іваницька // Діячі науки і культури України : нариси життя та діяльності. – С. 443-445.
144. Баран М. Биковський Лев / М. Баран // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника / Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника НАН Укр. ; [за ред. М.М. Романюка]. – Львів, 2003. – Вип. 10. – С. 26-30.
145. Баран М. Биковський Лев / М. Баран // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 2004. – Вип. 11. – С. 483-486.
146. Бачинський М. Бачинський Леонід Васильович / М. Бачинський // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 20-23.
147. Бачинський М. Бачинський Сергій Васильович / М. Бачинський // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. – Вип. 2. – С. 23-28.
148. Вішка О. Білецький Леонід / О. Вішка // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 11-12.
149. Дзьобан О. Сіцінський Юхим Йосипович / О. Дзьобан // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 199-201.
150. Дроздовська О. Чайковський Микола Андрійович / О. Дроздовська // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 2001. – Вип. 8. – С. 306-311.
151. Передирій В. Русова Софія Федорівна / В. Передирій // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 1997. – Вип. 4. – С. 228-232.
152. Савка М. Корчак –Чепурківський Овксентій / М. Савка // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 158-160.
153. Тимошик М. Огієнко Іван Іванович / М. Тимошик // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 154-157.
154. Школьна О. Біднов Василь Олексійович / О. Школьна // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 1997. – Вип. 4. – С. 14-17.
155. Школьна О. Синявський Антін Степанович / О. Школьна // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 1996. – Вип. 3. – С. 272-276.

Analyzed the work of Ukrainian historians 90s of XX – beginning of XXI century. the establishment and activities of Ukrainian universities – centres and engines of national revival in the time of the Ukrainian revolution in 1917-1920.

Key words: *Ukrainian historians, research, Ukrainian universities.*

Отримано: 29.08.2011